

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Арт және құм терапиясы: баланың сөйлеу қабілеті мен эмоционалдық интеллектін дамыту құралы

ЖАРИЯЛАНДЫ
10.10.2025

ТІРЕК СӨЗДЕР

арт-терапия, инклюзия, құм терапиясы, мектепке дейінгі білім, сенсомоторлық интеграция, сөйлеу тілі, эмоционалдық интеллект

СІЛТЕМЕ

<https://bilimger.kz/183246/>

Рамазанқызы Лаура

Мектеп алды даярлық сынып мұғалімі

Молдақұл Лаура Нұргелдіқызы

Мектеп алды даярлық сынып мұғалімі

АННОТАЦИЯ

Бұл ғылыми-әдістемелік мақалада мектепке дейінгі және бастауыш жастағы балалардың сөйлеу тілін жетілдіру мен эмоционалдық интеллектін (ЭИ) дамытуда арт-терапия мен құм терапиясының кешенді әлеуеті талданады. Қазақстандық педагогикалық ортадағы тәжірибелік материалдар мен түсіндірмелік мақалаларға сүйене отырып, әдістердің теориялық негіздері, ұйымдастыру шарттары, инклюзивті топтардағы қолдану мүмкіндіктері және нәтижені бағалау тәсілдері жүйеленді. Арнайы мамандарға (логопед, педагог-психолог, тәрбиеші) арналған қадамдық ұсынымдар беріліп, отбасымен жұмыс формалары ұсынылады.

Кілт сөздер: арт-терапия, құм терапиясы, сөйлеу тілі, эмоционалдық интеллект, сенсомоторлық интеграция, мектепке дейінгі білім, инклюзия.

КІРІСПЕ

Балалардағы сөйлеу дамуының кешігуі мен коммуникациядағы әлсіздік — білім беру ұйымдары мен ата-аналарды алаңдататын өзекті мәселе. Вербалды әдістермен қатар, шығармашылық пен ойын элементіне сүйенетін арт-терапия және құм терапиясы бала психикасына «жұмсақ» әсер ететін, оқыту мен тәрбиелеуді табиғи жолмен қолдайтын тәсілдер ретінде кең қолданыс тапты. Бұл әдістер сенсорлық, моторлық және символдық арналарды бір мезетте белсендіре отырып, эмоцияны реттеу мен вербализацияны

біртіндеп ұштастырады; сол арқылы сөздік қордың кеңеюіне, фразалық сөйлеудің қалыптасуына және әлеуметтік өзара әрекетке ынталандырушы орта жасайды [3], [5].

ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕР: СИМВОЛДЫҚ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ЖӘНЕ СЕНСОМОТОРЛЫҚ ЫҚПАЛДАСУ

Арт-терапия баланың бейсаналық уайымы мен ішкі күйін бейне, түс, форма секілді көркем құралдар арқылы символдық түрде сыртқа шығаруға мүмкіндік береді; бұл — эмоцияны қауіпсіз қашықтықтан тану және сөзбен өрнектеуге дайындық кезеңі. Қазақстандық педагогикалық ресурстарда арт-терапия ХХ ғасырдың ортасында қалыптасқан гуманистік және психоаналитикалық идеялармен ұштасатыны, мектепке дейінгі тәрбиеде изотерапия, коллаж, мүсіндеу сияқты түрлердің жиі қолданылатыны атап көрсетіледі. Құм терапиясы осы символдық өрнекті тактильді-кинестетикалық тәжірибемен ұштастырады: құмның құрылымы, температурасы мен қозғалысы арқылы түйсік арналарын байыта отырып, ұсақ моторика мен кеңістіктік елестетуді іске қосады; бұл сенсомоторлық белсенділік сөйлеудің нейropsихологиялық негіздерін жанамалай қолдайды. Символды әрекеттен кейінгі вербализация — құмда салынған «әлемді» әңгімелеу, кейіпкерлердің сезімін сипаттау — балаға сөз табуға, сөйлем құруға, оқиғалық байланыстарды белгілеуге мүмкіндік береді [1], [8].

СӨЙЛЕУДІ ДАМУ ТЕТІКТЕРІ: ЛЕКСИКАЛЫҚ ҚОР, ГРАММАТИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМ ЖӘНЕ НАРРАТИВ

Құм мен өнер материалдары балаға еркін эксперимент жасауға жол ашады. Сессия барысында маман баламен бірге құмда сюжет құрып, «кім? қайда? не істеді? не үшін?» деген сұрақтар арқылы атауыш сөздерді, сын есімдерді, кеңістік қатынастарын, етістік формаларын табиғи контексте белсендіреді. Ұсақ моторика мен тактильді тәжірибе белсенгенде, балалардың сөздік қорының жылдам артуы және фразалық сөйлеуге көшуі жиі тіркеледі; презентациялық және әдістемелік материалдарда құм жаттығуларының дыбыстау айқындылығы мен артикуляциялық икемге оң әсері де атап өтіледі. Нарративті құрылым (оқиға бастауы, шиеленіс, шешім) арқылы бала логикалық бірізділікті меңгереді; бұл — грамматикалық құрылымдарды мақсатты модельдеумен ұштасқанда, кохерентті сөйлеуді орнықтыратын тиімді жол.

ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТ (ЭИ) КОМПОНЕНТТЕРІ ЖӘНЕ АРТ/ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫНЫҢ ЫҚПАЛЫ

ЭИ — эмоцияны тану, түсіну, білдіру және реттеу қабілеттерінің тұтас жүйесі. UNICEF Қазақстанның әдістемелік материалдары мен қазақ тіліндегі ғылыми мақалаларда ЭИ-дің бала әл-ауқаты мен әлеуметтік бейімделуге ықпалы, ата-ана мен педагогтің

эмоцияны тану мәдениетін қалыптастырудағы рөлі баса көрсетіледі. Құм терапиясы эмоцияны қауіпсіз символдар арқылы білдіруге жағдай жасап, мазасыздықты төмендетеді; құмдағы әрекет кезінде тыныштандырушы сенсорлық әсер (бірқалыпты сипау, сүңгіту, із қалдыру) өзін-өзі реттеу дағдыларын табиғи түрде бекітеді. Арт-терапияда түс пен форманы таңдаудың өзі эмоционалдық күйді танып, вербализациялауға ынталандырады; педагогикалық тәжірибеде балалардың өз сезімдерін атауға, «неге бұлай сезінемін?» деп пайымдауға бейімділігі артып, әлеуметтік қарым-қатынаста сенімділік күшейетіні сипатталады.

ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ҚАУІПСІЗДІК: КЕҢІСТІК, МАТЕРИАЛДАР, СЕССИЯ ҚҰРЫЛЫМЫ

Құм терапиясы үшін стандартты өлшемдегі (шамамен 50×70 см) құм жәшігі, таза құрғақ құм, шағын фигуралар (адам, жануар, көлік, табиғат, ғимарат, символдық бейнелер), су бүріккіші және тазалық құралдары қажет. Сессия үш кезеңнен тұрады: (1) жылыту және ережелерді келісу; (2) шығармашылық әрекет (құмда әлем құру/сурет салу/мүсіндеу); (3) вербализация мен кері байланыс. Қазақстандық әдістемелік жазбаларда құмның тактильді-кинестетикалық әсері мен ұсақ моторикаға ықпалын ескере отырып, материалды қауіпсіз сақтау, аллергия мен гигиена талаптарын қадағалау, баланың бастамасына құрмет көрсету сияқты қағидаттар нақты аталған. Арт-терапия бөлмесін ұйымдастыруда тыныш, жарық орта, алаңдатушы факторлардың аз болуы және баланың таңдауды еркін жасауына мүмкіндік беру маңызды [2], [6].

ИНКЛЮЗИВТІ ЖӘНЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ОРТАДА ӘДІСТЕРДІ ЫҚПАЛДАСТЫРУ

Мектепке дейінгі ұйымдарда арт-терапия элементтері бейнелеу, құрастыру, музыка сабақтарымен ықпалдасып, ойын арқылы тілдік үлгілерді табиғи енгізуге мүмкіндік береді. Балабақша тәжірибесін сипаттайтын қазақстандық материалдарда балалардың құммен жұмыс кезіндегі қызығушылығы, дербестігі, өзара әрекетке бейімділігі артып, сөздік белсенділік пен ынтымақтастық дағдылары күшейетіні көрсетіледі. Инклюзивті топтарда құм терапиясы әлеуметтік әңгімелесуді қауіпсіз ортада жаттықтыруға, жанама агрессия мен мазасыздықты азайтуға ықпал етеді; тәрбиеші-логопед-психолог тізбегімен бірлескен сабақтар тілдік мақсаттарды (лексика, грамматика) және ЭИ компоненттерін (эмоцияны тану, реттеу) қатар ілгерілетуге мүмкіндік береді. Ата-анамен серіктестікте үй жағдайында қысқа сенсорлық-шығармашылық «ритуалдарды» енгізу (құм/ұсақ дәндермен тактильді ойын, ортақ сурет салу) ЭИ-ді күнделікті контексте бекітеді [5].

НӘТИЖЕНІ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ҚҰЖАТТАУ: СӨЙЛЕУ-ТІЛДІК ЖӘНЕ ЭИ КӨРСЕТКІШТЕРІ

Интервенция тиімділігін өлшеу үшін бастапқы, аралық және қорытынды кезеңдерде баланың сөздік қорын, грамматикалық құрылымдарын, дыбыстау айқындылығын және нарративтік кохеренттілігін қамтитын қарапайым логопедиялық скрининг жүргізіледі. Құмда құрылған «әлемді» әңгімелету және сурет/мүсін бойынша рефлексиялық сұхбат арқылы сөйлем құраудың күрделенуі, байланысқан баяндаудың артуы протоколға түсіріледі [4]. ЭИ бойынша эмоцияларды тану (бет-мимика суреттері), «эмоция-оқиға-әрекет» байланысын түсіндіру, өзін-өзі тыныштандыру стратегияларын қолдану жиілігі сияқты көрсеткіштер бақылау парақтарымен белгіленеді; ата-анамен қысқа сауалнама жүргізу отбасылық контексті ескеруге көмектеседі [5], [7]. Қазақстандық тәжірибелік материалдарда (сабақ жоспарлары, баяндама мақалалары) құм терапиясы мен арт-терапияны жүйелі қолдану балалардың белсенді сөздік қорын, ұсақ моторикасын және оқу мотивациясын арттыратыны жиі тіркелетіні жазылған

ҚОРЫТЫНДЫ

Арт-терапия мен құм терапиясы — табиғи ойын мен шығармашылықты пайдалана отырып, сөйлеу тілін белсендіру мен эмоционалдық интеллектіні дамытуға бағытталған, қазақстандық білім беру тәжірибесінде орныққан тиімді әдістер. Бұл тәсілдер символдық репрезентацияны, сенсомоторлық ықпалдасуды және нарративтік вербализацияны тоғыстырып, баланың ішкі күйін қауіпсіз түрде танып, сөзбен өрнектеуіне жағдай жасайды. Ұйымдастыру талаптарын сақтап, инклюзивті ортада педагог-психолог-логопед ынтымақтастығын жолға қою, нәтижені жүйелі бағалау және ата-анамен әріптестік орнату — аталмыш интервенциялардың табысты болуына негізгі шарт. Сондай-ақ, отандық ресурстарда жинақталған әдістемелік материалдарды білім беру ұйымдарының күнделікті практикасына енгізу балалардың вербалды және әлеуметтік-эмоционалдық дамуын тұрақты қолдауға мүмкіндік береді [1]-[8].

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

[1] **Bilim-all.kz.** «Құм терапиясы» (баяндама/жоспар). <https://bilim-all.kz/jospar/1453-Qum-terapiyasi> Білім Ал

[2] **UNICEF Қазақстан.** «Балалар тәрбиесі» (ЭИ, позитивті ата-ана болу туралы қазақша материалдар топтамасы). <https://www.unicef.org/kazakhstan/kk/topics/%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%80-%D1%82%D3%99%D1%80%D0%B1%D0%B8%D0%B5%D1%81%D1%96> unicef.org

[3] **Bilimdiler.kz.** «АРТ - терапия» (балабақшаға арналған жоспар).

<https://bilimdiler.kz/balabaksha/24151-art-terapiya.html> bilimdiler.kz

[4] **ҚазҰУ Хабаршысы (психология)**. Аубәкір А.С., Нұрқатова М.М. «Эмоционалды интеллект...» (қазақ тіліндегі ғылыми мақала, PDF). <https://bulletin-psysoc.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/download/1536/928/3430> bulletin-psysoc.kaznu.kz

[5] **Bilim-all.kz**. «Мектепке дейінгі балалардың құзіреттілігін дамыту барысында құм терапиясын қолдану». <https://bilim-all.kz/jospar/5287-Мектепке-deiingi-balalardyn-quzirettiligini-damytu-barysynda-qu-m-terapiyasyn-qoldanu> Білім Ал

[6] **Атбасар қаласының №6 балабақша сайты**. «Құм терапиясын қолдану маңызы» (қысқаша әдістемелік жазба). <https://ds0006.atbasar.aqmoedu.kz/news/open/id-253689> ds0006.atbasar.aqmoedu.kz

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimgger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.